

За Балканската „освободителна война” – sine ira et studio (без гняв и пристрастие)

Проф. Калчо К.Калчев – д-р ист.н.

Признавам неудобството, което ще провокирам сред част от родолюбивото гражданство около отбелязването на 110-годишнината на Балканската война (1912-1913 г.). Но не намирам, че субективните ми съждения в непривичният аналитичен тон ще бъдат интерпретирани като ругателство над подвига на дедите ни, оставили кости край Чатаалджа и Булаир, в името на „най-чистата” историческа кауза. А тази кауза, събрала за пръв път българите масово „отблизо и далеч”, е идеалът за национално обединение и за „освобождението на братя-роб”. Ще ми се да обърна внимание върху известни или слабо познати детайли от общата панорама на войната, която някои публицисти още тогава малко прибързано определят като „нова глава в световната история”. Че войната срещу Турция, заедно с последвалата я война между доверчерашни християнски съюзници, щеше да ускори приближаването на Първата световна война – в това едва ли може да има съмнение. Но че вместо „освобождение на братя роб”, след решенията в Лондон (17/30 май 1913 г.) България поема по пътя на несполучливо редуване на военни победи с дипломатически неудачи, и то под ръководство на политически елити, осъзнали неосъществяемите цели от октомври 1912 г., за да завърши на подсъдимата скамейка в Ньои сюр Сен - в това едва ли следва да се съмняваме.

Съгласни или не, даже днешните поколения сме в значителна степен заложници на някогашните грешки, както на международната, така и на българската дипломация, пък и на българското войсково командване. Защото ерозията на националния дух на единение и общност, проявила се най-видимо още в следнойска България, шества и днес

в условията на т.нар. демократичен преход към „светлото бъдеще”. Следствие именно на тази ерозия е тържествуващият днес геоглобализъм, довел до отказ от приемане на национална доктрина на парламентарната ни република, и до комичното преклонение пред Шилеровия призив „Alle Menschen werden Brüder” („Всички хора стават братя”). Нали не би следвало да буди удивление фактът, че в геополитическата прогноза за XXI в. директорът на един от водещите американски институти, не вижда място за родината ни само след 3-4 десетилетия? (Фридман, Дж. Следващите 100 години. Геополитическа прогноза за XXI в. С., 2009, с. 180-184, 199 и др.). Ако за някои дипломатически колебания на водената от кабинета на Ал.Малинов външна политика може да има извинения и даже оправдания, намираме, че не стоят така нещата със създаването на Балканския съюз от следващото правителство. Нима не е ясно, че водената от него външнополитическа линия би следвало да се опира на една по-широка международна подкрепа, а не да се обуславя от щенията и мерациите на представителите на българщината отвъд Рила и Родопите.

Първо - Иван Е.Гешов не е от вчера в политическия живот на родината си и има натрупан солиден, както политически, така и интелектуален капитал – отскоро той е оглавил и Българската академия на науките. При все това кабинетът, оглавяван точно от него, отстъпва от почти свещения принцип за неделимост на Македония, макар и да знае за сръбските и гръцки аспирации към тази балканска територия и да разбира добре сериозността на риска от дележа: към 20 октомври 1912 г. лично Гешов, като премиер на Царството, защитава започналият де факто дележ...

И второ – политическият елит на тогава управляващите две русофилски партии отлично съзнава, че руските виждания относно коалирането на балканските страни в Балкански съюз са различни от българските. Съзнаването на тази истина не води обаче до разбиране, че да се градят надежди за подкрепа на основните български национални възжеления от страна на самодържавна Русия е утопия. (Особено след като

балканските правителства са обявили войната на Турция, без да са искали руското съгласие!). При все това на арбитражната роля на руския самодържец се разчита твърде много, и то даже след като руският външен министър С.Сазонов е изявил „разбиране” към румънските, проявили се твърде рано, претенции за териториална ревандикация към земи в Добруджа. Впрочем, българските интереси спрямо Добруджа са „ахилесова пета” във външната политика на не едно българско правителство, и днес не следва да се критикува само кабинета на И.Е.Гешов.

В унисон с външнополитическите „недоглеждания” вървят и грешките на българското Главно командване, които като че ли са свидетелство за неразбиране същността на стратегията като основен компонент от военната наука. Защото да знаеш, че с двойно по-голямата мобилизация на жива сила, която ще воюва на Източнотракийския военен театър, ще трябва да предоставиш приоритетната грижа за Македонското вардарско направление на съюзниците и на паравоенни доброволчески формирования, при това след като тези съюзници неведнъж са показвали себични геополитически интереси, означава политическо дилетанство. При това проявление не от солдафоните без достатъчно военно образование, а от офицери от ранга на генерал Иван Фичев...

Самият факт, че военните командвания на България, Сърбия и Гърция не могат да постигнат единно мнение относно това кой ще е главният оперативен театър, звучи смущаващо. Изглежда, че „македонците” в офицерския корпус на българската армия по този въпрос са били тотално игнорирани като фактор, влияещ върху българските военни решения при подготовката на войната. Сякаш, за да им се остави възможност съдбоносно да оказват натиск през май-юни 1913 г., а и по-късно. Към военнотехническите пропуски и слабости, в значителна степен компенсирани от героичното войсково поведение на обикновените войници, подофицери и офицери, както и от Опълчението, със сигурност трябва да се отнесат още и дефицитите от стрелкова и артилерийска материална част, от вещево обмундиране и най-вече от военно-

санитарни материали. Лошото състояние на военно-медицинската и санитарна част води в хода на военните действия до това, че армията ни дава по-малко жертви на бойното поле, отколкото от рани, от заразни и инфекциозни болести. А това състояние е функция от водена, не само от последното правителство, политика на „регулация” на финансови разходи във военния бюджет. Що се касае до поднесените оставки, както на Иван Е.Гешов, така и на ген.И.Фичев в самия край на войната, те повече напомнят на абдикиране от заеманите длъжности, отколкото на несъгласие със следвана политика.

Към групата на сериозните и рефлектиращи в някаква степен негативно върху поведението на българската войска военнотехнически слабости и недостатъци бихме отнесли разногласията между генералитета. Тук визираме, както тези между генералите В.Кутинчев и Р.Димитриев пред Чатаалджа, в които има огромен субективизъм, така и напреженията сред самото Главно командване (Фердинанд-ген.Фичев, генералите Ив.Фичев-М. Савов) и между това Командване и фронта (Ив. Фичев-Р.Димитриев). И тези „напрежения” не би следвало да бъдат спестявани, макар че в процесите по управление на войските, немалка част от тях намират свое „оправдание”. Налице е и несъгласуваност в действията между правителството, Двореца и военното командване...

Що се касае до войнишките бунтове и размирици в самия край на войната в периода от април до юли 1913 г., последните следва да се обясняват не само с анархистична и социалистическа пропаганда. Тук особена роля играят неточните действия на дипломатията, проличали в преговорите най-вече с кралска Румъния, неефективната идейновъзпитателна работа в ротите, а също и неумелото опериране от страна на командването на отделните армейски части с дисциплината и разпределянето на отпуските за личния състав. Това са реалности, които не следва с лекота да игнорираме. Бляскавите подвизи на българските войници, чувеният им героизъм в Лозенградската и Люлебургаз-Бунархисарската операции, в боевете при Булаир и Шаркьой, както и

при превземането на Одринската крепост, намерили израз на възхита и преклонение и в кореспонденции на европейски наблюдатели, не трябва да бъдат предадени на забвение. Не за това пледирам чрез настоящите редове. Ала бдящите очи на хилядите убити и „изчезнали” млади български мъже, отправени към нас, повеляват на историците и нещо друго – да видим и реалистично отразим резултатите от тази война, която веднага бе последвана от такава между доскорошните съюзници. Какво все пак постигна България в усилията да освободи „брата-роб” отвъд Странджа, Рила и Родопите и да реализира националното обединение, останало като задача още от 1878 г.

За жалост, има сериозни индикации, че общият баланс от равносметката между позитивите и негативите на тази война за нас – потомците на 37-те хиляди убити в сражения, починали от болести и изчезнали – може да е утешителен само за политиканстващи историци. Защото България започва войната с население 4 464 000 души и територия 96 345 000 км². Но след междусъюзническите конфликти, които не са нищо друго освен продължение на Балканската война, по силата на Букурещкия мирен договор страната ни е принудена да се раздели със 7 695 км² плодородна добруджанска шир. Не отричаме, че по силата пък на Лондонския мир от коалиралите се малко преди това на антибългарска основа кралства Сърбия и Гърция в Букурещ не бе оспорена като част от „победена” България Пиринска Македония със Струмишко. Не забравяме, че тази „придобивка” бе призната и от Турция... Ала трябва да видим и това, че след само 10-дневното нападение от страна на Империята през най-трудните за страната ни летни дни на 1913, чрез което бе анулирана линията Мидия-Енос и бе подписан Цариградският мир (16/29 септ.1913 г.), Царство България придоби 23 187 км² от османското териториално „наследство” (Пиринска Македония със Свиленградско, Малкотърновско, Царевско, Гюмюрджинско). Но редом с това получаваме и 100 000 бежанци, прокудени от Източна и Западна Тракия, чиито проблеми по устройването се оказват не само изключително трудни

за решаване от властта: променя се гледната точка на тогавашните поколения българи. В същото време „победената” Империя доказва, че умее да лавира в изкуството на международната дипломация след като чрез помощта на коалиралите се Германия и Австро-Унгария успява най-напред да неутрализира, а след свое 10-месечно участие в Първата световна война през 1914-1915 г., и да спечели съюзничеството на северозападната си съседка. Отстъпените нови 2 287 км² в полза на Царство България означават край на „българското лято” (М.Дюнан) на 1915 г. и начало на българския път към... Ньойската Голгота. „Принос” за тази катастрофа има и ролята на някогашните балкански християнски съюзници, както и късогледата коалиционна политика на Антантата (Русия, Англия, Франция). За да се стигне до това дипломатическата шетня между Истамбул и София да се увенчае с успех, главният фактор е неадекватността на антантовските предложения за привличането на България като съюзник. Това между впрочем добре е видял един Уинстън Чърчил още в края на 1915 г., когато споделя със свой приятел, че дипломатията на Великобритания, Русия и Франция е съумяла да стори невъзможното – да накара българите да се сражават редом с турците срещу русите (Гунев, Г, Илчев, И. Уинстън Чърчил и Балканите. С., 1989, с.85). Отново на него – яростно антитурски настроения политик - принадлежи и обобщението, направено 5 години след края на Първата световна война: „Тази войнствена и мощна България, с нейния цар-интригант и доблестна селска войска, помрачени от мисълта за наложените им според тях несправедливости, беше главният фактор на Балканите през 1914-1915 г.” (Churchil, W. The World crisis 1911-1914. London, 1923, с.485). Сред несправедливостите, посочени малко преди това от него, той сочи и отказът на Великите сили „сред които и Англия” да регулират българотурските отношения през лятото на 1913 г... Ала кой би дръзнал да оспорва, че разочарованието от резултатите на Балканската война е „вътрешният” фактор, довел до качествено нов политически курс.

/Продължава на стр. 5/